

Faragó Laura

Gárdonyi-montázs

*„Nincs földi boldogság a szeretet határain kívül.
Ami ezen kívül van, és értéknek látszik,
az mind csak délibáb.”*

(Gárdonyi Géza)

Gárdonyi Géza: A láthatatlan ember*

(Előszó – amely utószónak is olvasható)

Kérdezték Konstantinápolyban: ki ismeri Zétát? Mindenki azt mondja: – Én is. Én is... És némelyek hozzáteszik: könyvtárosa ő a császárnak, és barátja a jeles Prizkosznak. Bölcs és becsületes ember.

A szíve arany.

Hát én volnék az a Zéta. S bizony mondom: nem ismer engem senki.

Igaz, hogy könyvtárosa vagyok a császárnak és barátja a jeles Prizkosznak – de bölcs nem vagyok.

A becsületesem se folt nélkül való. És hát emberszeretetről szólhat-e olyan, aki ölt?

Bizony, öltem. Embert öltem, nem is egyet: százat.

Loptam is, csaltam is. Mindezt megírtam ebben a könyvemben...

Azután mondjátok majd meg, hogy ismertek-e engem?

Dehogyan ismertek...

Az embernek csak az arca ismerhető, de az arca nem ő.

Ő az arca mögött van.

Láthatatlan.

Jánosok vagyunk mind

János / az ajtófélfának támaszkodva / állt és pipázott.

– Az apám ugyan / **hiába élt** nyolcvan esztendeig – **mit** szerzett magának?

Csak nyomorúságot! És a lecsüggő, **rongyos** szalmatetőre pillantott:

a szalmatető **mohos** volt, szakadozott; **a szélnek** bizonyára **jó** szíve van, hogy

* A Gárdonyi-idézetek Faragó Laura színpadra szánt szövegváltozatai

állani hagyta! És **amilyen** volt a ház **kívül**, olyan volt belül is. A bútorok mind **nyomoréklábúak**; az ablaküveg itt-ott **kalendáriumlevél**. És János, **kedvetlenül** nézett a szomszéd házára: **az** szép ház volt. **Fazsindelyes**! – **Hej**, ha nekem **ilyen** házam volna, **én volnék** a világ legboldogabb embere.

De íme, **kocsirobogás** hallatszik az úton, s megáll János kapuja előtt egy **hintó**. A hintóból kilép a **földesúr** és azt mondja Jánosnak:

– Kellene nekem ez a telek. Hogy adod? – **Ötszáz** forintért – feleli János.

A földesúr / benyúl a belső zsebébe és előnyálaz onnan **öt** szál **százaskót**.

János egy darabig azt se tudja, él-e vagy álmodik.

Gondolja, ha álmodik is, **megveszi** a szomszédától a házat. Azzal, átmegegyen; egy darabig alkuszna; végre is a szomszéd, **eladja** a házat.

– No én / **szerecsfűre** hágtam – mondja örömmel János. S igaza volt: az **uraság** gyárat épít a telken, **s félév múlva** megvette a szomszéd telket is: János most már / **ezer forintot** kapott.

– No, azt mondja ekkor: Ó, ha **feleségül vehetném** Boglár Julist – hej, de **boldog** lennék. Boglár Julisra már öt éve nézett ezzel a gondolattal, de persze, megkérni ez ideig, **nem** merte. De most felöltözött **lánycsók-dolmányba**, és megkérte Boglár Julist. Neki adták.

– Juliskám – mondotta magához ölelve a feleségét –, **most már** semmi se hiányzik a boldogságunkból, **csak** ha nekünk **két** gyerekünk lenne: egyik **fiú**, olyan, mint **én**; / a másik **leány**, olyan, mint **te**!

Eszendő se telt bele: **ikreket kereszteltek** a János házában! Vidám volt mindenki. János azt mondta a bölcsőnél, hogy csak **tartsa meg őket** az Isten! **Csak** meg ne haljanak! De a **gyerekek** nőttek; **S** nőtt Jánosnak a **vagyona** is.

De azért János **csak nem tudott aludni!**

Az egyik éjjel felébredt álmából, és felsóhajtott, felcsapva az ökleit a levegőbe:

– Hej, de szeretnék **bíró lenni!** – merthogy, minden ember szeretne bíró lenni! Szép méltóság is az.

Jánost / **rövid idő múltán** / megválasztották **bírónak**.

A bíróság eleinte **tetszett** Jánosnak. Ezüstgombos **mándlit** csináltatott, és hosszú **mogyorófa** pálcát hordott magával.

De magában meg **azt** gondolta, hogy az urak között a **bíró a legutolsó**.

– Hej, de szeretnék **úr lenni!** – sóhajtott föl; / s ekkor, mintha valaki a fülébe súgná: – Hát **nincs** elég vagyonod, hogy **úri ruhát** ölthess?! A szabó csupáncsak **pénzért** dolgozik... Egyszer aztán **olyan ruhát öltött**, mint a körjegyző. A béresei ekkor már **úrnak** szólították.

S ekkor már / a környékbeli urak **is** / **kezet fogtak** vele. Sőt, meg is **látogatták!** Az egyik alkalommal azt kérdezi János a jegyzőtől: mért hívják azt **tekintetes úrnak?** – Azért, mert **képviselő!** **Négyes** fogaton jár a gyűlésekre!

– Hej, ha én is **képviselő lehetnék** – szólott János elborongva.

– Hát, mi sem könnyebb annál – **mondta a jegyző** –; pénzed van, a nevedet is le tudod írni, **kiáltasd ki** magadat!

Egy hét múlva már / **ott** lengtek a zászlók a **faluban**, mert Jánost megválasztották képviselőnek. A népnek tetszett a dolog, hogy egy belőlük való képviselje. **S János / felköltözött** Budapestre.

Ebédelni a **Hungáriába** járt, s az újságírókat a **klubban skriblereknek** nevezte., De azért még **mindig / nyugtalan** aludt az ágyában.

Egyik éjjel belépett hozzá egy méltóságos **fehér** árnyék:

– Én **angyal** vagyok – úgymond. – Láttalak téged, / a **nyomorúságos** kis **viskód** előtt, / mikor azt mondtad, hogy **boldog lennél**, / ha a **másik ház** lenne a tiéd. Ekkor **elhatároztam**, hogy boldoggá teszek:

Én súgtam az uraságnak, hogy vegye meg a telkedet; **én** fordítottam feléd Boglár Julis szívét; **én** kértem neked a két gyermeket, **én** választottalak meg bírónak; s az **én** voksom emelt **képviselővé**...

– Ó, Köszönöm – felelte zavartan János –, mivel érdemlettem meg?

– Semmivel: **csak / boldoggá** akartalak tenni. **De** beleöregedtem **én** is, **te** is: a hajad már ősz, a kezeid reszketők, s a homlokod **most is** tele van **a gondok ráncaival**. Hát **még mindig** van kívánságod?

János / fölvetty egy **szivart** az éjjeli asztaláról és rágyújtott, majd mágnásos **orrhangon** felelte: – **Miniszter** szeretnék lenni!

A fehér árnyék / **csüggedten** állott:

– Íme – mondotta –, **nem lehet boldoggá tennem** egy embert sem.

Mert az ember **mindig** azt mondja: ha **ez**, meg **ez** lenne, **boldog lennék**; de ha teljesítem a kívánságát, / **újra kíván**.

Hát, / vigyen el benneteket az **ördög**...

S János, fölbredt. Elgondolkodva nézett maga elé:

– Álom volt ez? Vagy látomás?

Akár álom, akár látomás, **igaza van** az angyalnak.

Hát most már, csak / **arra kérem** az Istent, / hogy **ne kívánjak többé** semmit.

A **telhetetlen**, ezzel is kívánt!

Kedves Fiaim! Ezeket a jegyzeteket nektek írogattam... Ha a halál elragad közületek, ezekben a jegyzetekben megtaláljátok az én / intő, örködő, javatokra gondolkodó lelkemet. (Gárdonyi Géza) Részletek a füveskönyvből:

– *Mikor ébred meg az én?* Mikor érzi meg az ember, hogy lélek? Csak érett korban. Csak egy belső világrendülésben. A rendülés hol lassan jön, mint a vihar-

felhő, hol hirtelen, mint a villámcsapás. Megráz. Aztán az egünk *világosodik...* (népd. SŰRŰ SÖTÉT FELHŐK...)

– *Valahányszor olyan gondolatot olvasok, amely Isten ellen szól, mindig olyasfélét érzek, mint amikor a muzsikában hamis hangot hallok.*

– *A templom közepén az örökmécses ég.* Napos időben elhalványul. Szinte eltűnik a mécses lángja. De amikor elborul az ég, mikor sötétség van a templomban, a láng elővilágol. Az ember szívében is van szent örökmécs: *a hit.*

– *A hegymászás?* A hegymászás testi bolondságnak látszik. Pedig az életünk mindvégig hegymászás. *Jézus*, maga is, ott áll a hegyen. Jézus a tökéletesség. Mindenki megismerheti, mily fokán áll a tökéletességnek, akár maga, akár más: Minél jobban megérti Jézust, annál tökéletesebb. *Kezdetben:* mindenki vak iránta. Egyszer csak *világosodik* a szemének. Egyszer csak bámul, egyszer csak indul utána: Mind a hegy körül vagyunk! valamennyiünknek fel kell jutnunk valamikor *a hegyre!* ... (népd. FENN A HEGYEN)

– *Morális szabadság?* Sok ember úgy érti, hogy szabadon lehessen mindenféle bűnnek a rabja. *A bűn mögött* azonban, ostorral ballag a bűnhődés. Feladata, hogy kihajtsa bennünket az állatiaságból. *A tetoválást* gyűlölöm, mégis szeretném sok embernek a keze fejére ráíratni: Minden cselekedetnek *van következménye!*

– *Az emberiség története öt mondatban:* a fény, a világosság: szülte az *életet*. Az élet: szülte az *akaratot*. Az akarat: szülte a *szenvedést*, a szenvedés: szülte a *szereetet*. Az egyes ember élete is csak az, ami az *emberiségé*.

– *A boldogságot abban az iskolában tanuljuk meg,* amelyikben a tanítómester neve szenvedés. Értelmünk erőpróbája, mennyire bírjuk *sarkunk alá* tiporni *lelki fájdalmainkat*. (nd. TAVASZ TAVASZ...)

– *Ha a tökéletesedés útját lépcsősnek képzeljük el,* az egyik lépcsőre (az *alsó lépcsőnél* már valamivel feljebb!) ez van írva: Nem mondok rosszat senkiről. A következő lépcsőre pedig: *nem is gondolok!*

– *Arra gondolsz, hogy téged nem szeret senki.* Eredj az árvaházba – szabad a belépés – ott százával találsz olyanokat, akiket szintén nem szeret senki. De milyen szép is lenne, ha ezt kérdeznéd: Melyik a legárvább? S megfognád annak a gyermeknek a kezét, megsimítanád az arcát: *Én leszek ezután az apád.*

– *Emlékkönyvbe:* A múlt nem a tied – csak az utána vonuló árnyék. A jövő – nem a tied, csak az elébed vetődő sugara. Az *óra* a tied. Csupán az óra, amelyben élsz. *Ne siess ki belőle* ha napfényers, virágos, békességgel teljes: A világ minden üzlete nem ér fel a *szívnek egy boldog órájával*. REPÜLJ MADÁR REPÜLJ...

Gárdonyi Géza: *Isten rabjai* – a regény I. fejezete

János kertész – víg ember volt.

Szerette a névnapokat, disznótorokat, lakodalmakat. Meg is hívták a fejeváriak minden alkalommal. Egyszer azonban, hogy hazafelé dülöngött, belekapaszkodott tréfából egy paripának a legyezőjébe. S a paripa oldalba rúgta.

Attól fogva János kertész nem volt többé víg ember.

Hívhatták torba, névnapra, lakodalomba, nem ment el. Csak búsult és fogyott, csak lézengett a kertben.

Egy őszi napon, mikor már levetkőztek a fák, leült a kert fala mellé, s magához intette a fiát.

– Jancsikám! Ül le ide mellém.

A fiú letette a gereblyét. Tizenkét esztendőes gyerek volt akkor, pufók, mint a kulacs, és borzas, mint a pemet! Az apja korán munkára szoktatta. Persze csak könnyű munkára, aminőt gyerek bírhat.

Jancsi leült hát az apja elé, és okos szemmel pislogatott reá. Az apja ünnepi hangjából érezte, hogy valami komoly beszéd következik.

– Én már nem sokáig élek – kezdte az apja. Érzem, hogy lehullok én is, mint a falevél. Búsan pillantott a gyepre, aztán folytatta:

– Ha meghalok, a prépost úr tégedet a helyembe maraszt! Mindent értesz már, mindenféle kertészi míveletet. De lásd, az okos kertésznek, mindig vannak titkai...

A gyerek pislogott. Tehát titkokat fog megtudni! Vajon kincset ásott el az apja?

A beteg szeretettel nézett a fiúra:

– Elmondok neked egyet-mást. Mindennap egyvalamit. Hogy megtarthatd a fejedben. Mert látod, minden ember ... annyit ér, amennyit ... tud!

Amit más... senki se, akkor mindenkivel többet ér!

Ígérd meg, hogy amiket elmondok, senkinek el nem mondd! Még tulajdon édesanyádnak sem!

Csak mikor majd... te is halálotat érzed... mint én.

Akkor annak mondd meg... akit a legjobban szeretsz. Ígéred?

A fiú biccentett.

A kertész pihent kevéssé, aztán halkabban folytatta:

– Hát melyiken is kezdjük? Talán ... a hagymás növényeken.

Tudod, hogy a mi hagymánkat mindenki bámulja? A világon sehol akkora hagyma nem terem, mint a mi kertünkben.

– Hát annak a titka az, hogy a hagymába lyukat fúrsz. Árral, vagy szöggel. Azután magot nyomsz a közepébe: hagymamagot. S úgy ülteted el!

A fiú bámult, pislogott:

– Nem érted? A mag, az maga az élet! A hagyma pedig, a rothadás.

Az élet pedig, a rothadásból kél ki...

De jegyezd meg; minden növénynek más a természete. Úgy, mint az embereknek.

Meg köll vele ösmerkednünk!

Van olyan, aki csak kövér földben díszlik: mint a mák, vagy a napraforgó.

Van olyan, akinek szegénység a világa: ilyen a kövirózsa, vagy a borostyán.

Ismét más növények a társas életet kedvelik: mint a fenyőfa, nyírfa, bükkfa.

Mások meg, a magányos életet szeretik, mint a remeték: ilyen a diófa, a hársfa, a berkenyefa...

Aztán lassan intett a fiúnak, hogy menjen a dolgára. Köhögött. Szinte érezni lehetett, hogy valami szaggatja a tüdejét.

Később felkelt, és valami reves fát és korhadt csontot tört össze a malomkövén, aztán homokot kevert belé. A homok után egy lapát szemetet szitált bele, majd a vakondtúrásból is szedett egy kis fekete földet: egybekeverte valamennyit, ládácskába eresztette, s vizet öntött reá.

A fiú akkor már gondolta, hogy íme, ez is valami titok.

Az apja magához intette:

– Látod, így készítsd a nemes virágnak való földet. Mentül nemesebb, antul több szemét aprajába ültetjük.

Fogta az ásót, és a fiát a kert sarkába vezette, ahol egy bokor elszáradt liliumtő állott.

Intett a fiúnak, hogy ássa ki.

A földből négy liliumhagyma fordult elő. A kötényébe rakatta, aztán a kertnek a másik oldalába mentek. Ott kétarasznyi gödröcskéket ástak. Négyet. Majd mindenik gödröcskét megtöltötték szemétfölddel.

Közben a kertész suttogott:

– Lásd, a lilium: ritka méltóságos virág ... A szemétsöpredékben díszlik a legszebben... Csendet szeret... Félrehelyet... Ahol kevesen járnak, ott nő magasra...

Közben elültette a négy hagymát. Betaposta gondosan. Megöntözték.

Aztán bevánszorgott a házba és lefeküdt. A felesége ebédre hívta, de intett, hogy nem eszik. A fiát hívatta.

– Ládd-é, fiam... A lilium... várj csak... A lilium...

De, nem bírta tovább folytatni. A feje lekókadtt, és meghalt.

Jancsi hetekig tűnődött, vajon mit mondott volna még az apja? A lilium, az ő kertjükben, bizony, nagyra nőtt ... De miért? Még mit mondott volna az apja róla?

Hátha, az anyja tudja? Hátha neki is elmondott egyet-mást a természet rejtelseiből!

Az anyja egy edényben éppen korpát kevert a disznóknak:

– Édesanyám, a liliumról... A liliumról mit nem tud... más kertész?

Az asszony rábámult:

– Mit nem tud? Hát hogy a fekete fenébe tudjam én, hogy mit nem tud?

Éppen az nekem a gondom? Eridj a pokolba te gyerek! Mert mingyá hozzád ke-
nem ezt a kavarófát!

És sietősen kevergette tovább a korpát egy edényben a disznóknak.

Gárdonyi: Szent Margit imája az *Isten rabjaiból*

Hozzád könyörgök a porból, beteg, ágyon szenvedő,
Hisz a hitvány kis bogár is minden fűbe kapaszkodik
életében, veszendőn!

Én a te szent palástodba kapaszkodom vakmerőn,
S könnyes szemmel kérve kérlek, keseredett életemben
légy Te, az én megmentőm!

Te is, míg e földön jártál, mennyben lakó Szűz Anyám,
A fájdalek éles törét szívedben hordozád,
s tudod, mi a szenvedés!

Ezen földi könnyeidre emlékezzél, Szent anyám,
S emlékezzél, hogy Fiad is, míg az emberek közt élt,
Mennyi kórságra tekintte, könyörülő szívivel!

Ó. mutass rám a magasból, mutass rám szent ujjoddal,
Ó, mutass meg szent Fiadnak, s mondd:

Fiam, egy beteg kér!

S akkor az én Uram, Jézus, meghallja, irgalombúl,

S aláhulló szent árnyéka ágyam fölött elvonul.

S ha egykor síromba térek, utolsó sohajtásimmal,

Szent neved rebege ajkam: mindörökkön örökké!

Az Isten rabjai – utolsó, befejező fejezet

Margit váratlan halála nagy zavarodást keltett a klostromban. *Jancsi fráter* a fejét két kezébe fogva *könnyezte Margitot*. Istenem, Istenem, mennyit szenvedett! Miért szenvedett! Miért? *Miért élt így?* Hiszen nem arra született, hogy egy rideg klostromban hervassza életét?... Mért gyötörte magát? Mért vezekelt? *Miért szolgál* még a cselédeknek is?

Lehetett volna *ájtatos* királyné. Lehetett volna *boldog* anya, ... De *így* élni, *így* fonnyadni el egy királyleánynak? Ilyen nyomorúságban! *Így halni meg*, ilyen elhagyottan!...

És a fráter szeméből *könnyek szivárogtak*.

S amint *így gubbaszkodik az ágyon*,

a szemben függő Mária-kép alatt: fellobog a mécses... Odapillant.

Álmélkodva látja, hogy a Mária-kép *növekedik*, szélesedik, *világosodik*: Márián a kék kendő *halványul*, s változik *fehérre* – mint az apácák *csuhája*. A fején a kendő pedig, *változik feketévé* – mint az apácák *palástja*. S a bal kezében liliom. De hát *hogy* kerül a kezébe liliom? A képen azelőtt, *nem volt* liliom...S a mellkép nőttön-nő, majd teljes alakká magasul, s egyszer csak azt látja, hogy: *Mária* arca átváltozik *Margitnak* arcává. S megszólal:

– *Jó fráter!* – *épp te sajnálsz-é, hogy nem palotában éltem...? Avagy nem helyezed-e te is, méltóságos, szép liliomaidat – sze-mét-földbe?*

De a te liliomod elhervad; én pedig, ? Istennek e földbe ültetett lilioma?, századokon át fehérlek / nemzetem szívében...

...S a látomány *eltűnt*.

Jancsi megrázkódott: A *liliom*... S mint az álomból ébredő, fölkelt ültéből; fejére vonta a csuklyáját, és *ment*, ment a kerti kulcsokért. Ott függött az ajtón; lea-kasztja, s *megy* a kerti háznak. *Feltárja* az ajtót, s bent, a féltve őrzött és vigyázott liliomai, *virágjukban* állnak!

Fogja a sarlót; s *összemarkolja valamennyit*, ... majd belép a templomba. Mély csöndesség.

Jancsi megállt a halott előtt, és bús álmélkodással nézte, *hosszan nézte*, a halotti szépségében is nyugodt, mozdulatlan arcot.

Az arca színe? pont, mint kislány korában. Mintha boldog álma volna...

Jancsi *hozzálépett*, s odafektette a kis nyaláb *liliomot* a mellére: – *Neked neveltem. Téged illet, Istennek lilioma!*

S ahogy lehajolt, ajkát gyöngéden rányomta a halott hideg, kis kezére.

Aztán, ahogy kiandalgott a templomból, nekidőlt az ajtó melletti falnak, s az arcát könnyek öntötték el...

A szívet azért rejtette el az Isten, hogy senki se lássa.

/ Vivaldi–Bach / / TAPS utána...

Vasárnap a rohicsi erdőben

Nem is erdő ez tán, hanem egy nagy templom. / Mintha gyertya égne itt-ott a falombon.

Ünnepies, mély csend; tán sanctusra várnak... / Tömjén gyanánt szétleng illata a hársnak.

Az odvas fa mintha gyóntatószék volna, / csipkés galagonya abban remeg gyónva.
Lányarcú virágok az égbe merengnek. / A vén kucsmás gombák könnyezve térdelnek.

Egy fekete csiga, mint valami barát, / tán páter nostert mond, meg-meghajtva magát.

A levegő áll itt; Falevél se lebben. / Mély tompa áhítat van a siket csendben.

Nagykomoly darazsak jobbra-balra szállnak / és religioso buzgón orgonálnak...

Tolsztojnak

Azt mondod-e, hogy a versnél szebb a próza?

A próza fű. A vers közöttte rózsa.

A próza billegdélő házi kácsa: / csak úszni tud, bár oldalán a szárnya.

A vers csapongó énekes-madár: / a földről mindig a magasba száll.

A próza csupa bővízű patak, / rajt hánykolódva megy a gondolat.

A vers aranyló, tiszta napsugár. / A gondolat benn' ölelkezve száll.

A próza, morgó malom kelepe. / A vers a szívnek hárfa-éneke.

A próza mállik, szertehull, ha régi. / A vers örök, mint minden, ami égi!

Kezdő tanítónak

Mikor először lépsz az iskolába, / legyen arcodon Jézus nyájassága:

szólítsd köréd a kisgyermeket, / és simogasd meg fejecskéjüket.

S ha látsz közöttük rútat, rongyosat, / gyermeki arccal búbánatosat,

ismerd meg benn' a korán szenvedőt, – / s öleld magadhoz, és csókold meg őt.

Éjjel a Tiszán

Feljött a hold a Tiszára. / Csend borult a fűre, fára,

Szeged alatt, a szigetnél / áll egy ócska *halászbárka*.

*Holdvilágnál fenn a bárkán / halászlegény ül magában:
ül magában, s furulyál; / furulyál az éjszakában.*

*A Tiszára a sötétség / gyászfátyolként terül hosszan;
gyászfátyolon a csillagok / csillogdálnak gyémántossan.*

*Talán épp a bárka alatt, / lenn a vízben, lenn a mélyben,
fekszik egy nagy halott király, / halott király réges-régen.*

*Koporsója arany, ezüst, / s vasból van a burkolatja.
És a hármas koporsóban / a király a dalt hallgatja.*

A szív

*Olyan a szív, mint a labda: / a játzó sors dobja-kapja.
Mennél inkább ütök-verik, / annál feljebb emelkedik.*

Gárdonyi Géza: *Harangozóék karácsonya*

Egy kocsi zörgött el a harangozóék ablaka alatt.

Kártyáztak náluk, mint ahogy Krisztus születésének éjjelén illik. Az asztal sarkán ott állt a pintes üveg meg a fonott kalács.

A kocsizörgésre felfüleltek.

Nem idevaló kocsi – mondotta a harangozó.

De nem is a szomszéd faluba – felelte rá a koma, a fuvaros! Tűnődve füleltek.

A kocsi megállt.

Bizonyosan a papnak érkezett vendége – vélte a harangozó.

Az asztalnál még ott ült a két komaasszony, meg egy tízéves, buckós fejű fiú, a harangozóék fia.

Kártya volt valamennyiüknél, meg előttük dió.

– Igyunk is közbe! – rikkantotta a harangozó. Még karácsonykor se igyunk? Te is ihatsz egy pohárral Gyurika!

– Nem iszok én, nem akarok részeges lenni!

Az apja bólíntott: – Jól beszélsz, fiam! A mai világban, hiába... csak olyanra szokjon rá az ember, ami nem költséges.

Magas, száraz ember volt a harangozó.

– Bizony, bizony! Nagy a drágaság! – bólíntott rá a koma, a fuvaros.

Az meg kis köpcös parasztember, rókaszemű, mint az adó-vevő népek szoktak lenni.

A kártyát újra megkeverték. Közben az utcaajtó koppant és nyikordult: a sekrestyés jön! – mondta a harangozó, és tovább osztott a kopott sarkú kártyalapokat.

– Na, te kezded, Gyurkai!

A gyerek elmosolyodott, s rásandított az anyjára, hogy helyesli-e?

Az anyja mosolygó szemintéssel helyeselt. Fehér fejkötős, dunántúli asszony volt, testes, tokás, mint a hízólúd, de értelmes szemű. s mindig a fiát mosolyogta a nézése.

A harangozó az ajtóra nézett, ahol egy kis cseréppipa jelent meg, s a pipa folytatásaképpen egy fehér bajuszú, szőrös emberke: kegyes-komoly „dicsértessékekkel” köszönt. Hideg levegőt és lágy fokhagymaillatot terjesztett maga körül.

– Vesse le a szűrit, János bácsi! – szólt rá az asszony a kályha mellől.

– Köszönöm – felelte az öreg, de nem azért gyüttem! A pap izent át, hogy tizenegykor nyissuk ki a templomot!

– Jó, jó! – felelt a harangozó – csak ezt az osztást még eljártsszuk – s kártyáztak tovább.

Az öreg pedig, megszípákolta a pipáját, pislogott, és szólott vidáman:

– No, nálunk már, megvan a nagy öröm!

Mind reá fordultak: – Hohyhogy?

– Hát, a menyem...

– No, megszült?

– Meg, hálistennek! Szép, kis gyönyörű lány! Mint a csöppentett harmat!

A harangozó bort töltött, s az öreg elé is tett egy pohárral: – No, Isten tartsa meg az újszülöttet! Isten éltesse anyját, apját, öregapját! Engedje az Isten, hogy ott legyünk a lakodalmán!

– Isten, nevelje, szépre! – toldotta hozzá a fuvaros! Mind ittak, körömig, Gyurinak is kellett innia.

A harangozó közben az órájára pillantott: – Te, Gyuri! Eriggy, nyisd meg a templomot! Gyújtsd meg a gyertyát a szenteltvíztartónál, aztán még két gyertyát, minden oltáron!

A fiú, a fejére nyomta a süvegét, és a szögön lógó, nagy kulcsért nyúlt.

– Húzd le a süvegedet a füledre Gyurika! - szólt rá az anyja, gyöngéden.

A fiú, lejjebb nyomta a süvegét, s kiment.

Csillagos, csendes éj. Orrcsavaró hideg.

A fiú föllép a templomhoz, s az ajtó előtt valami nagy, fehérés kutyát lát.

A homályban is megismerte, hogy a kasznár kutyája. Ráfogta a nagy kulcsot:

– Mégy innen, Kunó!

A kutya leugrott a lépcsőn, és elinalt.

De valami fehérlett még az ajtóban. Gyuri úgy látta, hogy az is kutya, valami kisebb kutya. Újra sújtásra emelte a kulcsát: de az alak nem mozdult. Odalépett hozzá, hát, valami bundaféle!

Ki tehette le a bundáját ilyen hidegben?

A gyerek masinát gyújtott, s rávilágított a bundára.

Hát, csakugyan bunda, sárgás juhászbunda. A bunda tetején egy papiros.

Nézi: mi papiros?! Hát levél!! Nagy téntabetűkkel rá van írva: ISTENNEK.

Gyuri sohase hallotta, hogy az Istennek levelet is lehet küldeni! S pláne, bundát!

Átlépte a göngyöleget, és bekocogott a templomba.

De az Istennek küldött bunda, erősen izgatta a kíváncsiságát. Megfordult, s újra a templom küszöbéhez lépett.

Csakugyan: Is-ten-nek. Nem álom, s nem káprázat.

De mégis félre kell tolni az útból... S tolná lábbal... Nehéz. Fölkarolja, hogy odébb tegye. Valami keménycet érez a bundában. Fölemeli a szélét, hát, egyszer csak megszólal a bunda: oá! oá!

Gyuri megremegett: Mi ez? Gyerek?

Megkereste gyorsan a gyertyagyújtó póznát, s meggyújtott két-két gyertyát, minden oltáron.

Gyuri, gondba mélyedt: vajon, kié ez a gyerek? Csakhamar tisztázta, hogy most már senkié. Istennek van adva!

Azt tudta, hogy a hívek adnak az Istennek krajcárt az apja pörsölyébe, de hogy gyereket is adnak? – azt még nem hallotta! Tűnődött, hogy mit is kell csinálnia...

Fogta megint a gyertyát, s nézi a levelet... Fölveszi. Megfordítja.

Egy percig tűnődött, hogy szabad-e öneki megnéznie, hogy mi van a borítékban?

No, bizonyosan szabad! Ha nem volna szabad, beragasztották volna.

Gyuri már tudott olvasni, sőt legjobban tudott a társai között. Bevitte a levelet a bejáratnál égő gyertyához, és olvasta:

Jóságos Istenem!

Megdöbbszent. Ez mégiscsak Istennek szól. Félve olvasta tovább az írást:

Szent Fiad születésének éjjelén ajánlom az én szerencsétlen...

Gyuri szeme átugrotta a sort, s lejjebb fogott a szóba:

... bárki megtalálja... legyen a te szent akaratodból annak a gyermeke!

Gyuri szíve egyszerre lángot vetett az örömtől: Gyereket találtam!

Nekünk is lesz gyerekünk! Éppen, mint János bácsiéknál!

Gyorsan visszadugta a levelet a borítékba, és zsebre vágta. Aztán örömmel, de mégis óvatosan takarta föl a bundát. A bundában füles kosár. A kosárban fehér kendővel letakart pólyás baba.

A kosarat felragadta, s vitte haza szinte szökdécselve: – Édesanyám!

Kisgyereket hoztam!

A társaság elnémultan fordult feléje: Gyuri a kosarat föltakarta: s a kis teremtés bámulva nézett a lámpásra.

Harangozóék elrökönyödve meresztették rá a szemüket.

Végre, a harangozó hörkent a fiára: – Hát ez meg? Kinek a gyereke?

– Nem tudom! – felelte megszeppenve Gyuri. A templom előtt találtam! A kutyá, meg akarta enni...

– A templom előtt?

– Ott, ni!

A komaasszony elképedt arccal vartyogta: – Kitett gyerek! Nektek kell fölnevelnetek!

Az öreg János bácsi rábólintott: – E' bizony, a tietek most mán!

A harangozót elfutotta a méreg: – Te bbarrom! Te ttinó! Te hhatökör!

S úgy csattantotta pofon szegény Gyurit, hogy a szekrénynek esett. Még abba is bevágta a fejét.

Micsoda buta gyerek ez! – ordított a harangozó. – Ide hurcolsz a nyakamra ilyen porontyot! Éppen nekünk kell! Mikor magunknak sincs kenyerünk?

Gyuri, a két tenyerébe fogta a fejét. Egyik tenyerébe a pofont fogta, a másikban a szekrény szögletének az ütését. S szepegett.

– Viszed vissza azonnal!!

Gyuri megmozdult, s könnyesen kereste a süvegét. Fölvette. Föltette.

Eközben a két asszony odahajolt a kosár fölé. – Ó,milyen szép! – mondotta a harangozóné. Vajon ki tette ki?

– Biztosan a kocsis, amelyik az imént ment erre – vélte a koma.

– No, vissza,vissza! – dühöngött a harangozó.

A harangozóné azonban, megszólalt: – Hát, hová vinné, ebbe a fagyba! Volna lelked?

... Az éjjel hadd maradjon! Reggel majd jelenteni fogjuk a Bírónak!

– Ez a helyes! – bólintott az öreg.

– Úgy, úgy lelkem! – kontrázott a kománé is! – A Bíró ki fogja adni tartásra!

A község költségén. Még, én is elvállalom, ha más nem vállalja...!

– Vállalod a fenét! – mordult rá az ura. – Majd bizony, hogy ott nekem, / éjnap kornyikáljon! A szekeret se szeretem mikor nyikorog! Az ilyen gyerek, mindig nyikorog!

És megvetően pökött a szoba sarkába.

A harangozóné eközben kiemelte a kicsit a kosárból, s bontogatta a pólyát:

– Úri-e? vagy paraszt? Valami jó módú paraszté lehetett! Van ez márbizony, négy hónapos is!

– Hej, micsoda Istentelenség – sopánkodott a kománé!

Gyuri, az Isten hallatán, a zsebébe nyúlt: – Ihol a levél... – szólt cikogva, s az asztalra tette a levelet.

A harangozó a lámpához tartotta, és dühös arccal olvasta:

Istennek! No tessék! Hát hol lakik az Isten? Nálam? Te! bivalybornyú!

Kirántotta a levelet a borítékból, és olyan hangon olvasta, mintha végrehajtásról szóló értesítés volna:

Jóságos Istenem! Szent Fiad születésének éjjelén ajánlom néked,

az én szerencsétlen Emmácskámát! Kérlek, add őt jó szívek közé! (A gazember!)

Aki megtalálja, és hazaviszi, bizonyára jó lélek. (No, persze!) Legyen a te szent akaratedből, I annak a gyermeke! (No, köszönjük!) A kosárban levő ezer arany, legyen a jóságosoké, akik ezer... hetes... koráig... fel...ne...ve...lik...

A harangozó szeme kerekre meredt, mintha kővé vált volna.

A szobába csend szakadt. Még Gyuri is abbahagyta a züppögést.

A harangozó ajka végre megmozdult: – Ezer arany? Tyű, a kutya fáját! Ez mán osztán...

– Nos, mink vállaltuk! – szólalt meg nyugtalanul, a fuvaros! – Ihol a tanúm, János bácsi! Hogy a feleségem azonnal elvállalta, s nyúlt volna a kosárért, de a harangozóné erős mozdulattal, elhárította: – Nono! Ne olyan mohón! Az én fiam hozta tán! Neked hozta, vagy nekem?

– A leányka a mienk! - dördült föl a harangozó, és a fiához fordult:

– Okos gyerek vagy, fiam! Derék gyerek vagy!

A koma azonban nem hagyta annyiban: – Az a gyerek, a miénk! A fiad találta, de nem vállaltad! Ez az igazság! – Igaz-e? János bácsi? Kend bíró volt háromszor is! Ítélje meg ő!

– No, itt senki nem ítél! – harsogott a harangozó.

– De csak ítéljen! A' tudja a törvényt! Ösmeri! Szóljon, no!

Az öreg, vonogatta a szemöldökét: – ... hát... hát... a kutya ugat, az Írás beszél! Az írás aszongya, hogy aki megtanálja!

– Szamár ember kend! – ordította teljes torkából a fuvaros. Vén ember, samár ember! Soha nem is volt okos bíró!

A harangozó dobbantott:

– Az én vendégemet itt, ne sértegesseki!

Az én házamban itt, ne szamarazzanak!

No, pusztuljatok innen! Kifelé!

S fölragadta az egyik széket. A koma erre káromkodva lódult az ajtónak.

A harangozó utánuk rohant; de mikorra kirobbant az ajtón, az utcaajtó olyat csappant, hogy még az ablakok is megrezdültek belé.

A harangozó dühtől lihegve jött vissza a szobába: – No lám, a cudarok! Még az én vendégemet sértegetik!

Az asszony akkorára már, megtalálta a zacskóba kötött aranyat! Tündöklő szemmel öntötte ki az asztalra.

- No, olvasd meg ember! Ezer-e? – s fölkapta a csecsemőt. Megnézte előlről, hátulról, közlelről; meg is cuppantotta.
 - Fölneveljük, föl, kedves! – és a fiára pillantott. Szinte részeg volt az örömtől.
 - Gyurikám, e' lesz a feleséged!
- Gyuri a sarokban, félrefordította a fejét, és világmegvető-keserűn nyekeregte:
- Köll a fenének!

Fel nagy örömrre, ma született

Aki után a föld epedett;
 Mária karján égi a lény,
 Isteni kisdted szűznek ölen.
 Egyszerű pásztor, jöjj közelebb,
 Nézd a te édes Istenedet!
 NEM RAGYOGÓ FÉNY KÖZT NYUGOSZIK
 Bársonyos ágya nincs neki itt;
 Csak ez a szalma, koldusi hely,
 Rá meleget a marha lehel.
 Egyszerű pásztor, térdeden állj,
 Mert ez az égi s földi király!
 GLÓRIA ZENG BETLEHEM MEZEJÉN
 Éjet elűzi mennyei fény;
 Angyali rendek hirdetik őt,
 Az egyedül szent Üdvözítőt.
 Egyszerű pásztor arcra borulj,
 Lélekben éledj és megújulj.
 (Gárdonyi)

Gárdonyi Géza utolsó képe – Harsányi Gyula felvétele (1922)

(forrás: Petőfi Irodalmi Múzeum, pim.hu)